

LA QUOTIDIANITAT I LA PERCEPCIÓ DEL TRACTAT DELS PIRINEUS A LA LECTURA DELS DIETARIS CATALANS

Joan Peytaví Deixona

Universitat de Perpinyà-Via Domicia – CREC-IFCT

RESUM: S'ha volgut analitzar, a través de la producció dietarística, el sentiment alhora de drama i d'alliberament que habita els esperits dels coetanis en el moment del Tractat dels Pirineus. Part del conflicte internacional, els catalans i en particular els del nord del país, dels comtats del Rosselló i la Cerdanya han patit una experiència forta, no tan extraordinària en aquell temps de violència, però prou traumàtica per recollir-ho i escriure-ho. El dietari fa un paper de font, però no és la font que respon les preguntes plantejades per la Història perquè sovint és arran de la vida quotidiana. En canvi, completa a bastament el solucionari de diversos problemes històrics. Hi llegim, per tant, el context del final d'aquella Guerra de Vint Anys (1639-1659) empeltada en la Guerra de Trenta Anys (1618-1648). La presència del fet militar constitueix el rerefons d'una dietarística que veu el 1659 o més aviat el 1660 com una peripècia.

PARAULES CLAU: Dietari, memòries, quotidianitat, escrit personal.

S'ha escrit bastant sobre el llarg període siscentista que envolta el Tractat dels Pirineus, s'ha analitzat el sentiment alhora de drama i d'alliberament que habita l'esperit dels coetanis.¹ Aquí he volgut interessar-me per la població i la seua quotidianitat en aquell moment a través dels seus propis escrits, veure com havia pogut apuntar, sentir o percebre el fet puntual del Tractat dels Pirineus. He volgut escoltar la veu dels actors passius més que dels protagonistes.

En aquesta Guerra de Vint Anys (1639-1659) empeltada en la Guerra de Trenta Anys (1618-1648), he provat de recollir els testimoniatges dels catalans i de destacar en especial els del nord del país, els dels comtats del Rosselló i la Cerdanya. Tots ells van patir una experiència forta, no forçosament extraordinària en aquell temps de violència i en aquell espai particular, però prou traumàtica perquè ho volguessin deixar clarament relatat. Les conseqüències del moment (devastacions, presència dels soldats, conjugades a les epidèmies) i les conseqüències a llarg termini (separació de la resta del país) van necessitar decennis per desassossegat la gent.

Segons que s'explica en els escrits personals, durant aquella convulsió que representa sobretot el segon terç del segle XVII a Catalunya, la gent sent sobretot i viu en la seua carn un fet indeleble, òbviament fonamental però «normal», d'això se'n diu la guerra. Però aquest cop, serà una guerra que d'alguna manera li acabarà per matar el país i les institucions multiseulars en la lenta agonia que, des dels anys 1630 fins als anys 1720, aboca el Principat i els comtats cap a llur fi. Es té a vegades la sensació que la mateixa gent, petita o gran, sent que la supervivència tant personal com col·lectiva està en joc, els qui escriuen perceben la llargada, la profunditat del fet bèl·lic que pot acabar llavors amb una Catalunya vulnerable a les apetències dels seus veïns i del seu mateix sobirà, aquest en aquell moment que no entén ni suporta el seu particularisme. Evidentment les autoritats catalanes ho redacten de manera més oficial, més administrativa, més política però la percepció pot ser tan forta per part del poble que fins i tot a vegades aquest se sent empès a deixar-ne constància negra sobre blanc. Per a uns quants és al mateix temps un motiu per agafar la ploma.

Són els dietaris o les memòries personals que he usat com a base de reflexió en aquest treball. Aquesta reflexió, l'anàlisi de la sensació mencionada suava, ja l'ha feta un cert nombre d'historiadors (Antoni Simon, Xavier Torres, Josep Vicent Escartí, etc.), fent servir a profusió de l'esmentada font. Jo només l'he volgut circumscriure a un esdeveniment primordial, el Tractat dels Pirineus, el seu ambient d'espai i de temps. És a dir veure l'esdeveniment a través dels qui el viuen i que escriuen allò que viuen, albirar-lo amb els qui viuen en aquell temps però que òbviament molt sovint no el van conèixer ni sentir –no tots!–, ni en van veure l'abast o el canvi que

1. El lector comprendrà fàcilment que la meua intenció no serà aquí de proporcionar una bibliografia sobre el segle XVII català que agafaria massa espai inútil. Si es vol fer una ullada ràpida i general sobre la qüestió arran del Tractat dels Pirineus, es pot anar a Eva SERRA I PUIG, «El Tractat dels Pirineus 350 anys després», *Catalan Historical Review*, 1, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008, p. 223-238, consultable en línia a <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000064/00000056.pdf>. De la mateixa manera, no reiteraré les extenses relacions sobre dietarística catalana que fan les publicacions dels autors contemporanis sobre el tema i que aniré esmentant més avall (Simon, Pladevall, Escartí, Busquets, Torres, etc.). Millor anar directament cap a aquests treballs força ben proveïts de referències.

suposava, perquè la perspectiva llarga en un context internacional o diplomàtic modern era impossible ni tan sols a enumerar: escriure o pensar en un món de canvi polític permanent, en un espai de frontera mòbil porta a reduir el camp de visió al present –sobretot quan el redactor és un home qualsevol i que de fet viu en un context que ell percep la major part del temps com a immòbil i estable. A causa de la impossibilitat de distanciament, aquells redactors d'història immediata acostumats al canvi fronterer, el pas dels militars i la successió de sobirania si més no senyorial, no van poder palpar l'abast d'un fet politicodiplomàtic com el tractat, un document firmat a quatre-cents quilòmetres de Catalunya el 7 de novembre de 1659. Tot i que l'afectà directament o de retruc, no podien saber que seria durablement. Ni ho van veure amb les conferències que tenien lloc als comtats (Ceret, Llivia) el 1660: aquestes no tenen gaire constància en els seus escrits. De fet, com ja se sap, l'home dels segles moderns viu aquella variabilitat com una continuïtat.

Els dietaris, una font polifacètica per a la història catalana moderna

La immensitat de l'arxiu de l'escrit personal i el seu potencial històric és indescriptible en poques línies, tenint en compte que a escala europea la densitat de producció catalana és remarcable.

Hi ha una veritable tradició catalana del dietari, una veritable dietarística, que constitueix en si mateixa una font fonamental de la història del país per a un període que comença al segle xv i que ha estat àmpliament difós per la historiografia catalana ja de molt de temps ençà, atès que aquests llibres –en tot cas els més coneguts– han estat utilitzats pels diversos investigadors (escriptors, historiadors, etnògrafs, sociòlegs, etc.).

Bé cal dir que aquestes línies de la quotidianitat, de l'íntim, de la reflexió pel que fa als diversos cercles que van des del jo fins als altres representen un derivatiu permanent, necessari i suficient que pal·lia d'alguna manera els desencanys personals i que serveix de catarsi momentània. Llavors, a un estrat superior, són útils en part per a les mancances i la relativa feblesa del país a l'època moderna. Ni que fos per la forma. Si va més enllà, és a dir per evacuar les frustracions d'una població? Potser. Per què no? Possiblement més enllà d'aquelles manques, el declivi o la manca de liderat dels catalans tant al Mediterrani com a la península podrien eixamplar la reflexió.

El context de la pretesa decadència o marginació de la Catalunya moderna és necessari per delimitar la raó de l'escrit personal català. Llevat de l'acte, del fet i del gest nascuts d'una època en la qual un és més confrontat a l'escrit i al mercat econòmic procedent d'aquest mateix escrit, apareix en tot el període un malestar fundador que s'assenta en un paper. Aquests segles moderns durant els quals es redacten aquests apunts i aquests llibres testimonien la voluntat de deixar una petjada més o manco profunda i raonada. Hom vol narrar de manera imprescindible les fortunes i sobretot les infortunes d'un espai sotmès a la construcció dels macroestats veïns, d'un territori que posseeix unes institucions representatives poc conformes amb les esmentades construccions polítiques. Els llibres de raó són encara el revelador d'una població també anorreada pels accidents demogràfics que provarà de deixar el testimoniatge d'aquesta situació.

Els catalans, petits o grans, es posen doncs a escriure, molt i sobre moltes coses, d'alguna manera per sobreviure. Que sigui per dir els treballs de cada dia, parlar i opinar sobre les lluites polítiques, denunciar les invasions armades, comptar les collites i els sous, descriure la família i apuntar els esdeveniments de qualsevol tipus, lleguen des de llavors llibres de comptes, llibres de família, llibres d'agricultura, llibres de contractacions en el conjunt del país, encara que no a pertot arreu amb la mateixa densitat.

Aquí es tracta de fer ús d'aquell recurs arxivístic per tal de demostrar-ne la capacitat de producció en un àmbit restringit, per tal de veure'n com pot tenir un paper múltiple.² La utilització determinada d'un dels temes de l'escrit personal serà la percepció d'aquell fet polític que representa el Tractat dels Pirineus a través de la vida quotidiana de l'època. Els dietaris fan un paper de font global, però no és la font que respon les preguntes plantejades per la història per la raó que sovint està massa arran de la vida quotidiana. En canvi, genera moltes pistes d'investigació, completa a bastament el solucionari de diversos problemes històrics. No és la panacea però ha esdevingut un recurs de primera mà i es llegeix darrere de tantes confessions, l'evidència i l'essència de la subjectivitat. Ara bé, aquest lliurament de si mateix en un món que ho fa poc és allò que li atorga força i persuasió, dues condicions que caldrà jutjar, jugular, controlar i usar.

Quotidianament, el pes de la guerra, el trauma de la soldadesca

El context de la Guerra dels Vint Anys que posiciona Catalunya i en particular la seua part septentrional, d'una

2. A continuació dels predecessors esmentats més amunt que han publicat les dites fonts, he fet servir aquesta problemàtica i aquesta metodologia en diversos treballs. Vegeu, per exemple, «Honorat Ciuró i el clergat perpinyanenc al segle xvii. Una nova font de la història moderna catalana», *Perpignan – L'histoire des catholiques dans la ville du moyen age à nos jours*, Actes del col·loqui dels 10-12 de maig de 2007, Perpinyà: Ed. Archives Communales de Perpignan, Col. Perpignan Archives Histoire, 2008, p. 305-317; «Fonts dietarístiques i estratègies matrimonials al camp català modern. L'exemple dels Puigcercós, del mas de Puigcercós (Borredà, Berguedà), els Planes, del mas del Boix de Prats de Molló (Vallespir) i els Ciuró, de Cameles (Rosselló)», *Família pagesa i economia rural, actes del viè Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local*, Alguaire, 21-23 de maig de 2009 (en premsa).

part entre les cobejances del seu monarca que la vol posar més en l'òrbita castellana i d'altra part, les intencions dels francesos és allò que amb la primera part de la Guerra dels Segadors impregna més l'escrit dels memorialistes catalans. Aquesta presència lancinant arrenca sobretot als anys 1637 o 1639 i perdura durant tot el temps que va fins a la Guerra de Successió a començament del segle XVIII.

A part dels interessos personals i dels tractes familiars, els fets més recurrents que ragen dels tinters dels dietaristes són amb els esdeveniments epidèmics o climàtics en menor afecte els d'un món en guerra que neix amb la campanya de Salses i la Guerra dels Segadors. En aquest context, els fets que marquen l'ambient del Tractat dels Pirineus només s'assemblen a una peripècia més.

No tornaré pas aquí evidentment a repassar allò que per als decennis 1650 o 1660 diuen Miquel Parets,³ Jeroni de Real⁴ o Joan Guàrdia⁵ per mencionar tan sols els memorialistes més prolífics ni els moltíssims petits redactors que exposen els danys dels exèrcits, el pes dels allotjaments, la pena fatalista de les poblacions o les revoltes pageses; unes afliccions i uns sofriments que suren tot al llarg dels seus escrits.

Ho provaré de descriure amb els inèdits dietaris de mossèn Honorat Ciuró, titulats *Camins traçats*⁶ i *Tractat de la capella*,⁷ que ens permet de veure la posició d'un català del Rosselló que veu canviar el seu món i que fa evolucionar el seu parer, el seu arrenjerament entre el 1640 i el 1660. Membre de la comunitat de preveres de Tuïr, mossèn Ciuró és avar de digressions de caire polític. Amb l'excusa de la vida eclesiàstica i eremítica, que ens proporciona tants i tants detalls de la vida quotidiana seua i dels seus coetanis més pròxims, es queda llastimosament eixut amb opinions i descripcions massa ideològiques. Però se'n poden deduir molts detalls.

Al juny del 1653, el prevere i cantor, fill de la casa més important de Cameles, a uns quilòmetres de Tuïr, dins l'Aspre rossellonès, escriu al seu llibre més gruixut, *Tractat de la capella*:

[f. 270] moltes afliccions patían los capellans de Toïr per tenir soldats en llurs cases allotjats de potència a casa dits capellans ; que la vila ne estava plena y los demás pobles, qu'es dèhia volían entrar a Catalunya si bé lo Virrey encara no era entrat ab lo maior de-l'exèrcit.

Segueix amb els efectes de la guerra sobre l'economia:

[f. 271] Bestiars de Toïr fugits.

En esta ocasió los de Toïr tenían apartats los bestiars de llana, y bous al terma de Camelas y Castellnou per temor dels molts soldats francesos tenían y la plana ne estaca tota fa[r]cida y temían per la part de la montanya com tenia per Espanya de Foncuberta en amunt, y Foncuberta per tots.

Més lluny, sempre el mateix mes de juny del 1653, apunta les conseqüències del pas de l'exèrcit francès sobre el seu bé, quan és rector de Tresserra:

[f. 276] Més nota que al principi de la semmana passada digueran passà lo exèrcit de França a l'Empordà &. En Trasserra en casa Gerònim Noell me cremàran sis banchs de llit de monja y una boteta de dos càrregas setglada de ferro & hont jo ho avia dexat quant acabí lo arrendament per no poder ho portar, y al dit Noell obligaren a dexar la casa &. [...].

A continuació, segurament per despit, acaba per deixar anar el seu sentiment, això sí en el marc del seu estat de clergue:

[f. 276] Fiar de Déu y no dels hòmens.

3. El manuscrit de Miquel Parets està en curs d'edició per Rosa Maria MARGALEF, Antoni SIMON I TARRÉS i Xavier TORRES I SANS (informació dels dos precedents). Un extracte famós que relata la pesta de l'any 1651 a Barcelona ja ha estat estudiat i editat per James AMELANG i Xavier TORRES I SANS, *Dietari d'un any de pesta*, Vic: Ed. Eumo, 1989.

4. Joan BUSQUETS DALMAU, *La Catalunya del Barroc vista des de Girona, La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Barcelona: PAM-Ajuntament de Girona, 1994, 2 vol.

5. Antoni PLADEVALL I FONT, Antoni SIMON I TARRÉS, *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII*, Barcelona: Ed. Curial, 1986.

6. El títol complet és *Llibre intitulat, Camins traçats, per hont podran los hereters de la casa principal de Ciuró de Camelas caminar sens perill (aiudats de la gràcia del Senyor) de tropeçar*. Conservat a l'Arxiu Municipal de Perpinyà (fons Enric Pull) i en curs d'edició per un servidor.

7. El títol complet és *Tractat de la capella eo hermita del gloriós Sant Martí, situada en lo terme del loch de Camelas, baronia de Castellnou, bisbat de Elna, en Rosselló. En lo qual se fa menció de la antiguedat de dita capella, de algunas cosas tenia en temps passat, de la se/vitut tenia, y com casi del [...] a perdre la servitut però encara dirruir-se la mateixa capella, de quant fons reparada y per qui*. Conservat a l'Arxiu Municipal de Perpinyà (fons Enric Pull) i en curs d'edició per un servidor.

Moltas vegadas preguí mon germà me fes favor de no enviar a cercar *per* lo temor se esperava del trànsit dels soldats &. Sempre me responia no-m donàs pena. És veritat que qui escudella de altra espera freda la menja y com tot fos en utilitat mia, no avent hi caritat y trobava molta repugnància. Sabent jo lo que avia succehit diguí a mon germà ser me-n causa o me avia de desenganyar, me digué no-m donàs pena que m'o pagaria triplicat. És risa y complements de món. Lo perdut és anat per perdut.

La fatalitat que sembla conjuntural, però que és tan inherent a l'època, és un dels sentiments que més es llegeix en els redactors a l'hora en què s'expressen més personalment i en el moment en què deixen de descriure fets i anècdotes. Aquí, a més, la voluntat divina clarament evocada sota la mà d'un prevere remet al destí de la condició humana, que també es retroba en la immensa majoria dels dietaristes siscentistes.

El mes de setembre del mateix 1653, escriu:

[f. 291] Air anà lo somatent general de Camelas a Conflent (així fèihan de tot Rosselló y montanya) dèhian la vila de Prada era sitiada dels castellans que volían aver misser Sagarra governador de Rosselló que s i trobava dins &. Mon germà anà ab son cavall y pistolas &. (...) Dit dia arribà mon germà y los demás del somatent, diguéran que en ser lo gros de la gent a Marqueixanes se-n'anàran los castellans a Vilafranca robàran la vila, los demás éran catalans, ni matàran molts minàran lo fort *per* aver misser Sagarra però no-ls valgué risqué⁸ & Prenguéran los cavalls de la companya de l'Albiac jo vaig dormir a Camelas lo dimecras *per* consuelo de ma cunyada.

Més endavant, a l'octubre, relata el «siti de Gerona» i la retirada dels francesos davant dels «castellans o espanyols». Entre el juny i el juliol del 1654, Ciuró anota el setge de Vilafranca pels francesos i la seua rendició als mateixos: tinc la impressió que en aquell moment emergeix el primer posicionament de l'autor a favor del partit francès.

[f. 327] Vilafranca de Conflent sitiada.

Dit dia acabà de puiar la gent de guerra de peu y cavall a Conflent per sitiar Vilafranca (que tenia per Espanya) ab lo Príncep Conti, Príncep de sanch real qui entrà divendras pròxim passat en Perpinyà, al qual Déu tenga de la sua Santíssima mà y li do bon succès & com sap convé &.

Segueix amb moltes mencions dels allotjaments de soldats a Cameles i als llocs veïns, la rendició de Puigcerdà als francesos, els vaivens de les tropes, la retirada de l'exèrcit francès de l'Empordà cap al Rosselló i la mala reacció de la població catalana:

[f. 378] Treballs en Rosselló.

Antes de-la fi d'est mes entràla hermada francesa dins Rosselló la qual vingué de Catalunya aguardant lo orde de França &. Estiguéran cerca de sis semmanas dins Rosselló per los masos, se fèhian la vida y ho passàvan mal, y per esta causa avían de inquietar los sembradors & y casi acabàran totas las pallas.

D'alguna manera, es té la sensació que Honorat Ciuró fa mostra d'una certa comprensió partidista respecte a l'exèrcit francès. Reitera al meu entendre el seu comportament més recent: ja ha optat per França. Pragmatisme o oportunisme? En tot cas, una manera de fer que podria ser titllada de típica d'un fronterer, que sap intuir en cas de necessitat –ni que fos temporera– el sentit del vent. Més endavant, en el moment de la retirada de l'armada francesa de Camprodon a Tuïr i malgrat l'evocació de les destrosses que els soldats fan a Tuïr, Forques i Torderes, Ciuró parla dels francesos com «los soldats» i esmenta els altres com «los espanyols». Aquests fets tenen lloc mentre s'espera l'any 1659 la publicació de paus després de la suspensió d'armes.

Les «paus» a la Catalunya del 1660, entre espera i silenci

Per acabar amb l'exemple inesgotable de l'escrit de Ciuró, s'esdevé el cas següent que ens condueix a parlar del moment del tractat. El foli que inicialment corresponia al Tractat dels Pirineus, el numerat 420, no consta en el dietari. El va esqueixar i tornar a escriure? Per autocensura o per preservació? Per visió a llarg termini? Ciuró és alhora singular i comú respecte als altres dietaristes coetanis. D'una banda, segueix la direcció del vent que bufa com molts altres que no poden influir sobre el destí col·lectiu, que no poden escapar-se de la seua condició de fronterer que canvia de monarca. D'altra banda, no pot reaccionar com un Miquel Parets o un Joan Guàrdia que no viuen aquest canvi a la rodalia.

8. Consten els dos verbs, «*risqué*» per damunt de «*valgué*».

Ciuró diu per la Pau dels Pirineus:

[f. 420-421] Paus tant desijadas quant se publicaren.

Dimecras als 28 [de febrer] de dit fonch servit la magestat de Déu *Nostre Senyor* dia del gloriós *Sant Matias*, qu'es donàs *gran* alegria a tot lo país ab la publicació de las paus tant desijadas entre las dos coronas de França, y Espanya en la vila de *Perpinyà* hont se féran grandíssimas festas &.

Però la seua prolixitat té per centre d'interès la seua vida que continua explicant sense immutar-se dos dies després:

[f. 421] Mars.

Figas a Camelas.

Dimars als 2 de dit a la tarda puiy a Camelas a peu hont portí cerca de dos lliuras de figas, y a *Sant Martí* una lliura de marlussa molla y un pa & [...]

Passats més de vint anys de guerra, no es parla pas del Tractat dels Pirineus sinó de la pau: aquesta paraula és l'única que es troba sota la ploma dels dietaristes. Una qualificació simptomàtica d'esperança però un home del segle XVII sap el que realment s'hi pot posar darrere.

De fet, com oficialment i perquè van ser marginats en el procés que hi porta, els catalans només comencen a parlar-ne el 1660. La conferència del Bidassoa no existeix per l'home del carrer de la Catalunya del 1659. Però, uns saben coses i narren al seu nivell de coneixement i de relatiu allunyament el decurs dels fets que porten a la pau.

Agafem el cas de Francesc Joan Lleopart, pagès de Vilalleons a Osona.⁹ En un paràgraf titulat «Paus», després d'explicar el naixement del primogènit de Felip IV el 1657 –mentre Ciuró ja parla del seu rei com Lluís XIV i de Felip IV com el rei d'Espanya–, després d'haver relatat els successius setges de Camprodon i el naixement del secundogènit, el futur Carles II, Lleopart escriu:

[f. 41-41v] Paus <Espanya y França fetes en 1659> [...]

En lo mes de janer de l'any 1659 se començà de venir noves de paus, que *Nostre Senyor* les nos done bones. En lo mes de febrer de 1659 al dia de *Sant Masià*, que és a 24 de dit, vingué una carta en mà del senyor bisbe de Vic, qu'es diu don Francisco Craspi y de Valldaure. Venia dita carta de mà de un seu germà que estave en Madrit y és vissacanseller, y deya la dita carta que se tractaven paus, del qual la gent se'n'alegraven molt, y posaven gran crèdit y també qu'es tractave casament ab Lluís rey de França ab la infanta dona Maria Taresa de Espanya, filla del rey de Espanya.

En lo mes de Abril, als 19, de l'any 1659, és arribade altre nova verificant les dites paus ~~en Barcelona~~ y tractant al casament entre el rey de França y la infanta de Espanya. Diu que lo rey de França tindrà 24 anys y la dita infanta dona Maria Taresa tindrà 28 anys. *Nostre Senyor* o encamin en son sant servei.

A 4 de mayg 1659 és vinguda altra nova de molta valor y alegria, y és que lo senyor bisbe de Vich qu'es don Francisco Crespi y de Valldaure, a rebuda una carta del vessecanseller de Madrit son germà, y diu aquestes semblans paraules amb moltes de altres: *les pazses són etxas ab muy gran danyo nuestro sin duda per todo el mes que entrambos serán publicades*. Aquesta carta se feyié en lo mes de abril de dit any.

Es veu que Lleopart, pagès en una masia al sud de la plana de Vic, rep segurament notícies tant orals com escrites mitjançant uns papers o fullets que tant circulen en aquells anys a Catalunya. Més endavant s'entén que la participació en el mercat de Vic, les tertúlies i les coneixences el proveeixen d'informacions.

[f. 42] Paus

A 24 de mayg 1659, en Vich s'és feta crida real de suspensió de armes entre Espanya y França per temps de dos mesos comptado[r]s de vuyt de mayg de dit any fins a vuyt de juliol de dit any encara que la crida sia feta a 24 de mayg \en Vich/ té prencipi en Madrit a vuyt de mayg.

A 4 de febrer 1660 se són cridades les paus en Madrit.

A 14 de febrer són arribades les paus en Barcelona.

A 21 de febrer 1660 se són publicades y cridades les dites paus en la mateixa ciutat de Barcelona.

A 7 de mars 1660 se són cridades y publicades les dites paus en la plaça del Marcadal de Vich. *Nostre Senyor* per sa misericòrdia les nos vulla conservar molts anys.

9. Rafel GINEBRA I MOLINS, *Guerra, pau i vida quotidiana en primera persona*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2005.

Com es pot veure clarament, la notícia que arriba al país és la de la pau entre les dues corones enfrontades, no pas la del Tractat dels Pirineus firmat quatre mesos abans. Tots els redactors de dietaris reben de fet la mateixa informació que les autoritats catalanes al febrer del 1660.

Les reaccions són diverses i mitigades. Miquel Parets, menestral barceloní, per exemple, no detalla els fets anteriors que duen a la signatura de la pau, sinó que malgrat tot parla dels qui hi van intervenir.

[f. 152v] 1660

De com vingueren en Barcelona les capitulacions de les paus.

Encara que avia molt tems que s'anaven tractant les paus, com atrás està dit, ab tot, com era cosa tant desijada y que la gent ho aguardave ab tant desitx los trigaven molt, y de tant que ho volien, no creyen que's concordasen. Y axí, un dia, com manco s'[h]o pensaren, per la estafeta ordinària –que fou als 14 de febrer 1660–, va arribar al virey, y a molts altres particulars, les capitulacions dels pactes de les paus, concordats entre lo senyor don Lluís de Aro, privat de Espanya, y lo cardenal Mazarín, privat de Fransa; y de com, en Madrid, ja s'eren publicades les paus, als 4 del corrent.

Afegeix més endavant que allò que s'ha firmat concerneix Catalunya però del país se'n sap poca cosa.

[f. 152v] La qual cosa fou, per lo poble, de molt gran alegria, per lo de les paus; però, de altra part, molt suspesos, per no saber, bonament, Catalunya com restave.

Però Miquel Parets és el més detalladament crític sobre l'esdeveniment i enregistra l'estat d'ànim dels catalans, si més no dels barcelonins.

[f. 152-152v] De com lo rey féu a saber, a la siutat, los pactes y lo casament.

Ja està dit, en molts capítols atrás, que lo virey féu sabidor, a la siutat de Barcelona, de com les paus y lo casament de la infanta de Espanya ab lo rey de França estaven ajustats, per a que la siutat fes moltes festes y demostratió de alegrias; y la siutat no's donà may per entesa, per no tenir carta de sa magestat. Y axí, a la fi, lo rey envià carta a la siutat, per un correu extraordinari, que fou divendres, als 20 de febrer 1660; en la qual carta li féu saber com les paus estaven ajustades, y de com lo casament de la infanta de Espanya ab lo rey de França estava fet, y que la siutat fes demostratió de alegrias, com sempre avia costum per semblans casos. Y axí, lo matex dia, la siutat manà ajuntar Consell, y se llegiren dites cartes. Y, en dit Consell, se resolgué de enviar un enbaxador al rey, per a donar lo parabien, al rey, de una cosa y altra; y tragueren-lo de bossa, y votat per escrutini –com és de costum en la Casa de la Siutat–, tocà, per sort, a Pedro Montaner, homo intel·ligent y molt capàs en los negossis de la Casa de la Siutat. Tanbé se resolgué, en dit Consell, que la siutat fes tres dias festes y alimàries, per demostratió de alegrias; y se dexà a una junta per asenyalar diadas y per disposar-o del modo que se avían de fer, com per avall se dirà.

Fet i fet, una festa molt i molt oficial amb obligació de «demostratió de alegrias». Comentaris sobers inútils.

De manera encara més dubitativa reacciona el pagès del Collsacabra, Joan Guàrdia. Després de parlar dels «treballs» dels exèrcits en els anys precedents que li malmeten la vida i les collites, diu:

[f. 92] Són se cridadas las paus als primés dias de marts de-l'any 1660 y ab tot axò la terra no ha fetas ninguna demostratió de alegrias, perquè los soldats may se'n són acabats de anar, ans bé tostems la contribusió sempre a corregut molt fort.

El pessimisme s'endevena prou fàcilment amb la brevetat i el to. Se sent molta recança i molt ressentiment: el país no està de festes. De totes maneres entreveu el moment com un respir entre altres moments de guerres relatats abans i després en el seu escrit: els soldats eren, són i es quedaran aquí!

A Girona, molt simptomàticament, Jeroni de Real no apunta cap esdeveniment pel que fa a la l'any 1659, un fet excepcional en el seu llarg dietari siscentista, senyal de cansament i patiment.

[f. 265-266] 1659:

1660: febrer:

A vint-y-hu se publicaren en Barcelona y a quatre de mars en Gerona, las paus universals fetas entre los dos Reys de Espanya y França, restant Rosselló y Conflent per França.¹⁰

10. Joan BUSQUETS DALMAU, *La Catalunya del Barroc...*, op. cit., vol. 2, p. 372-373.

El seu relat, eixut i lacònic, és l'únic que esmenta la partició de Catalunya, tot i que no parla del cas encara pendent de la Cerdanya.

Als comtats del nord, els qui escriuen en aquell moment callen. El prevere Galderic Llenas, de Prada,¹¹ el pagès Francisco Trilles, de Paçà,¹² el cònsol pradenc Francisco Garí¹³ són muts sobre el tema. Temor? Decepció? Expectació? Esperança? Passa a vegades que uns quants altres a la resta de Catalunya ni tan sols tampoc no se'n facin ressò, com ara el memorial de Josep Reixach, jurista i notari vigatà que escriu uns fullets sobre la guerra a Osona.¹⁴

És clar que les «paus» són benvingudes per una Catalunya que no sembla pas més mestressa del seu destí però que no pot de cap manera oblidar el que és institucionalment (Parets, Guàrdia). Malgrat els esdeveniments i les festivitats dels governants (Real, Parets), el futur ja sembla que es pugui dibuixar diferentment al nord i al sud de la nova frontera (Ciuró).

Per l'abril del 1660, com si es deixés temps al temps per poder esbrinar què passarà més endavant, es parla del fet que més impacte pot causar en l'esperit popular, tal com ho recullen els dietaristes, fills del poble, és a dir la vinguda de Lluís XIV a Perpinyà de camí cap al seu casament amb la infanta Maria Teresa. Ciuró no es pot estar de dir-ho.

[f. 426] Vinguda de Sa Magestat Christianíssima Luís catorse Rey de França, Navarra, y Rosselló & a Perpinyà.

Que fonch lo predict dissapta als 10 de dit [mes d'abril 1660] a?la tarda, y per causa de pluja com los conseillers lo anassen a rèbrer al portal de *Nostra Senyora* ab lo talam nou molt costós avían fet, no-s volgué eixir de la carosilla, en què anava ab la Reyna sa mara, Príncep d-enJú son germà, y madama de Orlians. Entraren per lo portal de *Sant Martí* y nosaltres sentírem molt bé los tirs de la artilleria.

També Jeroni de Real esmenta el fet de manera succinta, amb una diferència de dates:

[f. 267] 1660

Abril. A dotse arribà en Perpinyà lo Rey de França y la Reyna mare y Duch de Anjou, son germà, als catorse se'n tornà.

Maig. Al primer se són restituïdas todas las aziendas dels qui staven posats en un regne y altre, de tal manera que cada hu puga gosar de sas rendas y patrimonis.

Potser són els clergues encarregats del *Llibre de memòries de l'any 1590 fins lo any 1712* de la parròquia perpiñanesa de Sant Jaume¹⁵ els que més porten a pensar sobre la percepció viscuda i callada d'aquells moments en el nord de Catalunya, ara segregat de la resta del Principat. Més ben dit, potser s'ha de llegir molt més allò que no s'escriu en les seues línies que no allò que s'hi llegeix.

[f. 67v / 176]¹⁶ Memòria de l'enterro de un criat de la Princesa de Horleans.

Sia per memòria com als 10 del mes de Abril de l'any 1660 arribaren en la present vila de Perpinyà la Sacra Christianíssima y Real magestat de Lluís Catorze (que déu quart) junctament ab sa mare y germà, y altres, entre los quals era la Princesa de Horleans, y un criat de la qual, morí violentment en la parròquia de *Sant Joan Jaume*, lo cadàver del qual demanà lo *Senyor* vicari general, a instància de la comunitat de *Sant Joan* per aver rebut son mal en la parròquia de dita comunitat, lo cadàver del qual fonch posat en la tomba de la capella de la Passió al costat de altra que és de la part de *Sant Miquel*, y nostre comunitat lo enterrà com consta en lo llibre de funeràries comensat en lo any 1653 y finit lo any 1664 y lo enterro fou als 14 de abril 1660 Ita est.

11. Albert CAZES, «Mémoires de Prada», *Conflent*, 58, Prada, 1972, p. 159-162. El prevere Galderic Llenas transcriu la consuetud o costumari de la comunitat eclesiàstica de Prada a partir del 1666, amb fets que van del 1586 al 1686, afegint-hi fets que li interessin. No he vist el llibre original per comprovar-ne el contingut.

12. Joseph GIBRAT, *Un pagès roussillonais de l'ancien régime (1620-1800)*, Perpinyà: Imp. Barrère, s. d., 70 p. Es tracta de la relació de la família Trilles, oriünda de Ceret, una branca de la qual s'instal·la a Paçà (Rosselló) per la compra d'una important propietat el 1659. No he vist el llibre original per comprovar-ne el contingut.

13. François VICENS, «Un livre de raison catalan du XVIIe siècle à Prades», *Revue d'Histoire et d'Archéologie du Roussillon*, 1901, p. 284-287. Francisco Garí, de Prada, escriu entre el 1643 i el 1684 un quadern de 16 folis amb 113 notes. No he vist el llibre original per comprovar-ne el contingut.

14. Antoni PLADEVALL I FONT, Antoni SIMON I TARRÉS, *Guerra i vida pagesa...*, op. cit., p. 141-146.

15. Mediateca de Perpinyà, manuscrit 176.

16. El manuscrit consta de dues numeracions, la primera sembla ser l'original.

Què pensar d'aquesta narració que només apunta el litigi jurisdiccional o protocol·lari entre les dues parròquies en el moment en què visita la vila el nou sobirà dels comtats? Sis anys més tard, de totes maneres, no hi ha gaire més interès per la defunció de la reina mare de França de què tan sols es desconeix el nom:

[f. 75 / 315] Memòria de la funerària de la Reyna.

Memòria sia per los preveras que vuy són y per avant seran com vuy que contam als 26 de febrer 1666 foren ditas y celebradas las obsèques de dona t... Reyna, y mara del Rey Nostre *Senyor* Christianíssim Lluís Quatorsa que déu guarde ab todas las solemnitats acostumadas que en tals personas se acustumen fer, y-s fan, y també esta *Reverent* Comunitat ab Creu major, y quatra bordons anàran en *Sant* Joan a fer la absolta general per dita nostra Reyna, les quals se són fetas francament, y en voluntat de tots los preveras que avuy són en nostra comunitat.

Ita est Josep Fortú *presbiter* arxiverius.

El diarista de les dues mencions precedents, l'arxiver Josep Fortú, és l'únic responsable de la tonalitat del redactat o és que assenta el sentiment de la comunitat? L'exemple en tot cas val la pena de ser subratllat sense però que hi atorguem potser gaire importància. En el marc de la memorialística, el detallisme extrem i l'anècdota poden ser a vegades aquelles trampes que cal saber manejar amb cura per no fer-ne una generalització. Ara bé, existeixen per conèixer el ventall dels pensaments de la gent.

Si es continua la cronologia dels esdeveniments de pau d'aquell decenni, vuit anys més tard, el 1668, arran de la pau d'Aquisgrà que clou la Guerra d'Holanda, la gent de memòries tornarà a parlar de paus i d'alguna manera amb més dilació. Així ho diu el *Llibre de notas* del pagès osonenc de Vilalleons, Francesc Joan Lleopart. Les mateixes esperances repeteixen els mateixos escrits sota les plomes dels dietaristes, sembla ser més per inèrcia, per fatalisme o per disgust que per veritable esperança. Les mateixes festivitats volen repetir-se com per conjurar els mals del temps.

[f. 42v] Paus fetes entre Espanya y França segonas.

Moltes coses tindria que escriure si volia pendra treball en reho de estas paus, però sols escriuré lo més asensial, y mentre tindrè lloch en esta plana.

Serca de dos anys an dit qu'es tractaven paus entre França y Espanya ab què vingéran noves de quant en quant que se feyen paus en tant que trigaven molt y may arribaven, que la gent ne perdien del tot la confiança de què se fessen dites paus, y axí Nostre Senyor per sa divina misericòrdia és estat servit de arribar dites paus a 27 del mes de janer 179 en Vich a 3 hores de la matinada. [...] perexia que la gent avien canviat de món, del qual considero qu'en tenien una gran reho vistos los treballs que la terra estava posada de una guerra tant denyosa per Catalunya.

Els paràgrafs següents acaben sempre amb la mateixa dedicatòria de lloança que esdevé una jaculatòria de debò: «donant gràcias a Nostre Senyor de las marcès de dites paus tant desitjades... jo suplico a Déu Nostre Senyor sia servit de que la pau sia per-a sempre».

Malgrat que no esmenta les dels Pirineus, parla també d'aquestes paus Francisco Garí, de Prada, aleshores cònsol de la capital conflentina que ha d'organitzar festivitats. La tonalitat comença a ser diferent de la del pagès vigatà Lleopart, cadascú posa en relleu el paper del mateix monarca. El 8 de juliol de 1668, Garí evoca la publicació de la pau entre el rei cristianíssim i el rei catòlic d'Espanya, sota els auspicis del papa Climent VII. Se'n segueix una processó amb trompetes per la plaça de Sant Pere de Prada i pels carrers acostumats de la vila. Descriu l'alegria i el contentament. Una segona celebració té lloc els dies 25 i 26 de juliol següents. Més endavant, el 16 de setembre, no descuida de mencionar el naixement del príncep, fill del «rei nostre senyor» Lluís XIV.

També ho fa el *Llibre de memòries* de Sant Jaume de Perpinyà: altra vegada, però, en el seu cas, la formulació sembla tan protocol·lària com vuit anys abans.

[f. 81v] Memòria de la Proffessó general per la Pau.

Memòria sia per los preveras que avuy són y per ~~aba~~ avant seran com avuy que comptam als 2 de juliol de 1668 se feu proffessó general ab *Te Deum laudamus* ab assistència de tots los convents y demás clero en actió de gràcias per la Pau, concordada entre les dos coronas, de França y Spanya a ont se feren moltes gales y demonstracions de alegria.

Acabaré recordant breument que, tot i posar el crit al cel per l'escàndol que significava la partició del país, les autoritats catalanes al corrent del procés que portaria al tractat només podien deplorar la situació i tan sols inscriure de manera passiva al seu dietari la cronologia dels fets del 1659 i el 1660. La lectura acurada dels dietaris

de la Generalitat ho deixa ben palès.¹⁷ Per tal de donar constància d'allò que oficialment es va celebrar, es pot transcriure també allò que recollien els dietaris de les viles o algunes administracions. S'hi llegeix un estil més fred que no deixa, però, de confessar el malestar evident de les autoritats, posades davant del fet consumat, tot i que s'assembla força amb el laconisme d'un Real o d'un Guàrdia.

A Puigcerdà, que, en aquell moment, no té el seu destí decidit, l'escrivà de la capital cerdana escriu a primer dia de març de 1660:

[f. 83] Publicació de las paus.

Essent Cònsols Nicolau Montellà burgès lo Dr. micer Jaume Sobirana Pau Vidal y Francesch Roca al primer dia del mes de mars 1660 foren publicadas las paus entre los Reys chrisitaníssim de Fransa y Cathòlich de Spanya foren fetas las festas següents:

Primo se publicaren les paus en lo cantó de la senyora Tartasa ab assistència dels magnífichs Srs. cònsols y dels molt Reverents Senyors Pera Germes capiscol Feliph Font Jauma Fullà Francesch Doran Francisco Puig presidents del molt Reverent col·legi dels preveres de Santa Maria d-esta vila y Asistent lo Reverent fra Miquel Calvet prior de Sant Domingo fra Bernat Martí Superior de Sant Agustí los quals assistiren juntament ab molts prohòmens d-esta vila assistint al consell general celebrat en la aula subirana de la present casa consular y se feren las festas següens és a saber encontinent de ser publicades les paus arribàran en Santa Maria haont se digué un offici a cant d-orga en lo altar major per lo Senyor capiscol de dit Col·legi y acabat lo dit offici los dits Senyors cònsols y los dits Reverents seniors y prohòmens se'n tornaren en la casa consular ab la bandera alta y de aquí se'n'anaren quiscú en sa casa dexant la bandera tot lo tems de las festas en la finestra de la casa consular, y todas las confrarias feren gran lluminària la octava en sos altars y los parairas a Sant Sebastià, y los de Sant Miquel anlluminaren lo altar de Santa Anna.¹⁸

Sembla, doncs, que el Tractat dels Pirineus només comença a existir al març del 1660, quan Catalunya aprèn la pau. Tothom, poble o autoritats, per voluntat, per pragmatisme o per incapacitat a poder influir sobre els fets, està més que res en el dubte sobre el futur i es queda en l'expectativa. Els qui escriuen les seues vides, com a memòries, com a recordances, per no oblidar un present tan insegur, per deixar-ne rastre a la posteritat personal o pública, ensenyen diverses aproximacions a l'esdeveniment del tractat i de les paus.

Els dietaris despleguen un ventall de relacions i posicions bastant ample però allò que més destaca entre la curiositat, la fatalitat i l'evitació, és de fet el desconeixement.

17. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, vol. VII (1656-1674)*, dir. Josep Maria SANS I TRAVÉ; ed. a cura de Cristina BORAU I MORELL, Lluïsa CASES I LOSCOS, Xavier CAZENEUVE I DESCARREGA, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002. S'hi poden afegir les nombroses transcripcions de redactats oficials o de correus que en fa Josep SANABRE, a *El Tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*, Barcelona: Ed. Barcino, 1960.

18. Salvador GALCERAN VÍGUÉ (ed.), *Dietari de la fidelíssima vila de Puigcerdà, transcripció literal del text i comentari original*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977, p. 122.

